

УДК: 94(38)

DOI: 10.19090/gff.v50i2.2597

orcid.org/0009-0005-5311-1550

Приказ

VOĐE U POLIBIJEVIM ISTORIJAMA**

(Nikos Miltsios, *Leadership and Leaders in Polybius*. Berlin–Boston: De Gruyter, 2023, стр. 176)

Nikos Miltsios je stručnjak za klasične studije i antičku historiografiju. Doktorirao je na Univerzitetu Aristotel u Solunu, gde je takođe završio osnovne i master studije. Trenutno je vanredni profesor na Aristotelovom univerzitetu u Solunu. Njegova istraživačka interesovanja obuhvataju antičku historiografiju, temu vođstva u klasičnim tekstovima, starogrčku filozofiju i retoriku. Među njegovim značajnim naučnim doprinosima jeste i njegovo poglavlje u zborniku „Polybius and His Legacy“, čiji je bio i jedan od glavnih urednika (Miltsios, 2018: 325-341). Njegov rad se dubinski bavi i recepcijom antike. On se posebno proslavio kao autor knjige „Leadership and Leaders in Polybius“ koja se fokusira na prikaz vođstva u delima Polibija (Miltsios, 2023).

Proučavanje Polibija i njegove metodologije je izuzetno plodonosno polje istraživanja. Kako najveći autoritet ove oblasti, Volbank, primećuje, Polibije je od svih antičkih istoričara najviše pisao o metodologiji (Walbank, 2002: 54). Polibije se neretko bavio temom velikog vođe, ali ne kontinuirano. Njegove karakterizacije i osvrti na velike vođe su razasuti po tekstovima različitih Istorija. I pre Miltsiosa bilo je pokušaja da se ova materija sistematizuje, te je Velvej pokušao da prikupi fragmente kako bi rekonstruisao sliku idealnog kralja. Najviše pozitivnih karakteristika je našao za Filipa II (Welwei, 1963: 123). Sa druge strane treba imati u vidu da je dobar deo Polibijevog dela izgubljen, te je Braun pišući svoju studiju o Polibiju i Antiohu III mogao samo tužno da konstantuje: „Polibije postaje fragmentaran baš onda kada ovaj vladar stane na prag svojih najvećih dostignuća.“ (Brown, 1964: 125).

** Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u okviru finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-137/2025-03/200163)

U tom pogledu knjiga Nikosa Miltsiosa je i više nego dobrodošao doprinos izučavanju ovoj temi koja će nesumnjivo biti od velike koristi naučnicima.

U uvodu Miltsios iskazuje da je tema njegovih proučavanja kako Polibije „konstruiše svoj narativ“ a cilj da „razotkrije ključne aspekte kako njegovog pristupa vođstvu, tako i njegove književne tehnike“ (Miltsios 2023, IX–XV). Autor teži da pokaže kako Polibijeve predstave vođstva pokazuju izvesne paralele i strukturne sličnosti sa motivima iz istorijske i književne tradicije o Aleksandru Velikom.

U prvom poglavlju autor proučava Filipa V Makedonskog, kralja kome je u Istorijama, bar u onom delu koji je sačuvan, posvećeno najviše prostora i moguće je pratiti njegovu transformaciju od uzornog vođe do negativca (Miltsios, 2023: 1–23). Miltsios pokazuje da Polibije gradi narativ o dva Filipa, jednom mladom, energičnom vladaru i drugi o njegovoj kasnijoj, moralno izopačenoj verziji. Ne propušta priliku da Polibijevu povoljnu procenu Filipovih sposobnosti dovede u vezu sa Aleksandrom Velikim i da pokaže kako Polibijeva konstrukcija dva različita Filipa sledi prepoznatljive modele helenističke historiografije. Autoru Polibijev opis Filipa služi da bi dokazao uolikoj meri je Polibije bio pod utiskom narativne tradicije Aleksandra Velikog, ličnosti koja, istini za volju, i dan danas malo koga ostavlja ravnodušnim. Miltsios nastoji to da postigne izvlačenjem ubedljivih paralela između dva vladara, kao i između Polibija i Arijana. On svoj zaključak potkrepljuje i analizom terminologije kojom se Polibije i Arijan služe: *σπουδή* (energičnost, usrdnost), *ἀρχινοια* (oštroumnost), *τόλμα* (odvažnost)... Miltsios argumentuje stanovište da čitava aleksandrovska tradicija predstavlja osnovni izvor inspiracije za Polibijevo prikazivanje vođa.

U drugom poglavlju Miltsios u žiži analitičke lupe drži Hanibala i Scipiona Afrikanca (Miltsios, 2023: 24–55). Autor, slično kao u analizi Filipa, razmatra način na koji Polibije predstavlja ovu dvojicu vojskovođa ističući da se njihov uspeh zasniva na racionalnom procesu odlučivanja: pažljivom posmatranju situacije, proceni namera protivnika i planiranju zasnovanom na zaključcima koji iz toga proističu. Posebno u slučaju Scipiona, Polibije naglašava važnost promišljenog planiranja, tajnosti, kontrole sopstvenih ljudi i sposobnost da vojsku motiviše, čak i upotrebom religijskih elemenata kada je to neophodno za ostvarivanje cilja. Kao sekundarni motiv, Miltsios spominje i moguće paralele sa aleksandrovsom istorijskom tradicijom, ali glavni naglasak ostaje na Polibijevom prikazu racionalnog vođstva. Autor pažljivo čita Polibijev tekst i uočava Polibijevo efikasno isticanje oštih kontrasta između ovih vojskovođa koje krase vrline i njihovih ishitrenih, neopreznih, emocijama

vođenih i ponekad, potpuno iracionalnih, protivnika: Hanibal naspram Tita Sempronija Longa pred bitku kod Trebije, ili nasuprot Gaja Flaminija pred bitku kod Trazimenskog jezera. Autor iz analize Hanibala i Scipiona, sa jedne, i njihovih suparnika, sa druge strane, izvlači zaključak da u Polibijevom tekstu „emocionalnost i impulsivnost izgleda predviđaju neuspeh sa gotovo matematičkom preciznošću“ (Miltsios, 2023: 55). Ovo ne znači da Polibije na tipiziran način predstavlja vojskovođe i vođe. To i sam Miltsios naglašava (Miltsios, 2023: 53). Polibije je svakako imao jasne ideje o tome koje vrline krasi uspešnog zapovednika, ali one služe kao polazna tačka vrednovanja vođa i njihovih postupaka, a ne kao apstraktni modeli na koje se vođe svode.

U trećem poglavlju Miltsios se bavi pitanjem morala i analizira ličnosti poput Hazdrubala, Kritolaja i Dijeja, kao i brojne spletke na dvorovima helenističkih monarhija (Miltsios, 2023: 56–82). Polibije amoralnost povezuje pre svega sa slabim i nekompetentnim vođama, koji zbog svojih postupaka neizbežno trpe posledice, ali ne ostaje na individualnoj ravni: na njihove greške uvek reaguje i zajednica u celini. Ta dinamika između vođe i mase je zanemarena i u modernoj historiografiji, što Miltsios ispravno primećuje (Miltsios, 2023: 62). On u Polibijevom narativu pažljivo proučava odnose između nemoralnih vođa i mase čija se narav može ukrotiti samo odgovarajućim autoritetom vođe.

Odeljak o zaverama u helenističkim monarhijama je ipak nešto drugačija tema. Dobri kraljevi kod Polibija, poput Hijerona II Sirakuškog vladaju decenijama a da niko ne kuje zaveru protiv njih, sa implikacijom da dobar vođa ne bi trebalo da privlači zavere, dok je sušta suprotnost Ptolemej IV, koji se potpuno predao laskanju savetnika i čulnim zadovoljstvima. Izuzetak je mladi kralj Filip V koji je opkoljen zaverenicima na dvoru, iako su oni odsutni kada Polibije opisuje Filipove vojne poduhvate u Savezničkom ratu. Iako Miltsios analizira Hijerona II kao primer dobrog vladara, upadljivo je što ne koristi figuru Hijeronima kao kontrast, s obzirom na to da predstavljaju suprotstavljene modele vladarskog morala (Plb. VII , 4; VII, 8). Miltsios pokazuje da Polibije motiv zavere koristi kao merilo vladarske kompetentnosti: on prikriva ili minimizira zavere protiv vladara koje želi da predstavi pozitivno (mladi Filip, Antioh III), dok ih naglašava kod onih koje želi da prikaže kao slabe, poput Ptolemeja IV.

U četvrtom poglavlju Miltsios pokušava da odgovori na pitanje kako se dobar vođa može najbolje nositi sa neizvesnošću i promenljivošću političkog i vojnog života (Miltsios, 2023: 83–109). Autor daje detaljan osvrt na Polibijeve specifične savete o vođstvu u devetoj knjizi Polibijevih Istorija. Ne delimo primedbu Mekinga (McGing 2024, XXIX–XL) da je Miltsios neopravdano

mnogo prostora posvetio pojmu Tihe (Τύχη) kod Polibija (Miltsios, 2023: 83–91). Meking ističe da Tiha deluje uglavnom na makronivou istorijskih promena i da njen značaj za individualno vođstvo nije očigledan: „Čak i ako uzmemo zdravo za gotovo Polibijeve izjave o tome da je svetska dominacija Rima delo Tihe, i dalje nam ostaju rimske vođe koje pokazuju kvalitete superiornije od onih koje su pokazale vođe drugih naroda. Bez obzira da li su razvili te kvalitete uz pomoć Tihe ili bez nje, to ne utiče ni na same kvalitete, niti, što je važnije za M., na to kako Polibije konstruiše svoj narativ o njima.“ (McGing, 2024: XXIX).

Ipak, čini se da ovakva kritika nedovoljno uzima u obzir Polibijevu deduktivnu logiku: ako Tiha pokreće čitave etničke zajednice i istorijske tokove, onda ona posredno deluje i na pojedince koji su deo tih zajednica i koji su smisao sopstvene egzistencije videli samo u okvirima zajednice kojoj pripadaju. Upravo iz tog razloga Miltsios s pravom nastoji da pokaže do koje mere Polibije koristi Tihu da objasni granice delatnosti vođe i prostor unutar kojeg njegov karakter i vrline mogu biti delotvorni.

U ovom poglavlju Miltsios iznosi i tvrdnju da „ciklusi u Istorijama nisu zaboravljeni nakon teorije o anaciklozi oblika vladavine“ i nastoji da primerima ilustruje svoju tezu (Miltsios, 2023: 106). S obzirom na to da u nauci postoje različita mišljenja o ovom pitanju, opravdana je autorova namera da problemu razumevanja ciklusa posveti dodatnu pažnju i argumentuje svoju interpretaciju Polibijevog teksta.

Peto poglavlje Miltsios je posvetio faktorima koji, prema Polibijevom shvatanju, objašnjavaju rimski uspeh (Miltsios, 2023: 110–151). U središtu autorovih interseovanja nalazi se pitanje kolektivnog rimskog karaktera, ustava i načina na koji su Rimljani upravljali osvojenim prostorima nakon uspostavljanja dominacije. Kolektivni karakter Rimljana Miltsios ilustruje Polibijevim poređenjem Rima i Kartagine u Prvom punskom ratu, uz posebno isticanje morala (Miltsios 2023, 115–16) i rimske pomorske politike kao pokazatelja njihove istrajnosti i odlučnosti (Miltsios 2023, 117–20). Najsporniji deo poglavlja tiče se Miltsiosovog nastojanja da poveže Polibijevo prikazivanje „mračnijih“ aspekata rimskog kolektivnog ponašanja sa aleksandrovskom istorijskom tradicijom, sugerišući da „loši“ Rim ima svoj odraz u „zlom“ Aleksandru. Po autorovoj interpretaciji, individualne mane Aleksandra poslužile su Polibiju kao obrazac za kolektivne mane Rimljana. Da bi potkrepio ovu tezu, Miltsios analizira i tradiciju poslanstava između Rima i Aleksandra, iako je taj materijal u samoj antičkoj historiografiji vrlo nesiguran i problematičan. Iako se njegova namera može razumeti u širem okviru knjige, teško je oteti se utisku da primeri koje iznosi ne potvrđuju u potpunosti predloženu interpretaciju. U

Polibijevom tekstu nedostaju jasne narativne ili terminološke paralele koje bi poduprle ovako čvrstu vezu između aleksandrovske tradicije i rimskog kolektivnog karaktera. Zbog toga ovaj deo poglavlja deluje manje ubedljivo od ostalih i ostavlja utisak da dokazni materijal nije u potpunosti usklađen sa autorovom tezom.

Knjiga Nikosa Miltsiosa predstavlja značajan doprinos kako proučavanju Polibijevog shvatanja vođstva tako i načinu na koji ovaj istoričar oblikuje svoj narativ o velikim pojedincima. Njena najveća vrednost leži u sistematičnom pristupu temi – Miltsios uspešno razlaže Polibijev tekst na tematske celine: racionalno vođstvo, moral, karakter, Tiha i kolektivni identitet. Autor ubedljivo pokazuje kako se ovi motivi međusobno prožimaju u historiografskom konstruisanju ličnosti. Posebno su upečatljive analize Filipa V, Hanibala i Scipiona, gde se jasno vide Polibijeve strategije karakterizacije. U razmatranju rimskog kolektivnog karaktera, autor ponekad ide korak dalje od izvora u nastojanju da nađe dosledne paralele sa aleksandrovsom tradicijom. Ovakav pristup je dao skromnije i neuverljive rezultate. Ipak, to ne umanjuje ukupni značaj studije, koja se izdvaja kao temeljan i podsticajan rad. Monografija *Leadership and Leaders in Polybius* predstavlja odličnu polaznu tačku za svakoga ko se bavi teorijom vođstva ili recepcijom Polibijevog dela, i pokazuje da je proučavanje teksta Polibijevih Istorija i dalje otvoreno i plodno istraživačko polje.

LITERATURA

- Brown, T. S. (1964). *Polibius' Account of Antiochus III*. *Phonex* 18, 124–136.
- McGing, B. (2024). *Polybius on Leadership (on N. Miltsios, Leadership and Leaders in Polybius)*. *Histos* 18, XXXVI-XLII.
<https://doi.org/10.29173/histos697>
- Miltsios, N. (2018). *Polybius and Arrian: The Cases of Philip V and Alexander the Great*. U Miltsios, N. and Tamiolaki, M. (ured.) (2018). *Polybius and His Legacy*. Berlin-Boston: De Gruyter 325–341.
<https://doi.org/10.1515/9783110584844-017>
- Miltsios, N. (2023). *Leadership and Leaders in Polybius*. Berlin-Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783111239538>
- Walbank, F. W. (2002). *Egypt in Polybius*. U Walbank, F. W. (ured.) (2002). *Polybius, Rome and the Hellenistic World*. Cambridge: Cambridge University Press, 53–70.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511482953>
- Welwei, K. W. (1963). *Könige und Königtum im Urteil des Polybios*. Ruhr: Graphisdie Betriebe Hans Kolb, Herbede.

Miloš Macan*

* milosmacan67@gmail.com